

К 908
К97

КЪРШОВСКИ

МИНАЛОТО
на
ГРАДЪ ЕЛЕНА.

книжка I.

Елена
Печатница П. С. Кършовски
1928

03.04.10

1903

1903

МАК. Б. С. МОТЕЛА-ТЪРНОСЪ
ДЕПОЗИТНИ
1828 17219

П. С. Кършовски

ИЗЪ МИНАЛОТО

на

ГРАДЪ ЕЛЕНА.

книжка I.

Елена

Печатница П. С. Кършовски
1928

17733
954

K 93/99
K 96 Ju

При първите зари на въз-
раждането на нашия много-
страдаленъ народъ се очърта-
ха двѣ течения: революционно
и еволюционно, чийто обедини-
теленъ взносъ бѣ национални
идеалъ. Различието имъ бѣ са-
мо въ тактиката.

Нашия градецъ, напраздно
такуванъ за прѣдателски, не
е билъ чуждъ нито на едното,
нито на другото течение.

Задали си за цел, да хвърлим известна светлина върху историята на градецът, революционната и еволюционна

та му дейностъ въ миналото,
написанитѣ въ този духъ ста-
тійки, помѣстени въ разни въ-
стници, въ „Самуилѣцъ“ и пр.
ръшихме да ги събиремъ и из-
дадемъ въ нѣколко книжки съ
пълна въпра, че допринасяме
нѣщо за постигане на цѣльта
— установяване на истината.

П. С. Кършовски.

гр. Елена.

1 май 1928 год.

КЪРДЖАЛИЙСКОТО НАШЕСТВИЕ ВЪ ГРАДЪ ЕЛЕНА.

Турското господаруване вър-
ху народитѣ на Старо-Планин-
ския полуостровъ винаги е било
тѣсно свързано съ тѣхната мощъ
и главно съ тѣхната организа-
ция, която е създавала силната
централна властъ, съсрѣдоточ-
вана въ ржцѣтѣ на царствую-
щитѣ султани. Съ отпадането
на тази султанска властъ, въ
края на XVIII вѣкъ въ тогава-
шната турска империя настана-
ла пълна анархия. Централна-
та властъ загубила своя прес-
тижъ, нейнитѣ официални прѣд-
ставители злоупотрѣбвали съ

дадената имъ властъ, по голѣмата частъ отъ империята паднала въ ръцѣтъ на възбунтувалитѣ се паши. Султана останалъ, като нѣкогашнитѣ византийски императори съ Цариградъ и околността му, а българското градско и селско население било преслѣдвано и подвѣргнато на нечути мъжки, обиди, унижения, обири, безчестия, побоища, убийства и въобще изнемогвало подъ ударитѣ на тѣзи свирепства, жестокости, неправди и измѣчвания. Но пълна анархия въ страната зацарила, когато въ нея почнали да върлуватъ съ хиляди организирани разбойнически банди отъ кърджалии, даалии и делибашии, прѣдвождани отъ извѣстнитѣ главатарии: Кара Феи-

зи, потурченъ българинъ отъ Брѣзникъ, Филибели Кара Мус афа, Гуланѣжж Али Халилъ, Кара Ибрахимъ Манафъ и др.

Слѣдъ ограбването, опустошаването, разоряването и изгаря ето на по-заможнитѣ тракийски селища и цѣтущи градове като: Панагюрище, Копревщица, Карлово, Калоферъ, Станимжика и др. прѣслѣдвани отъ турската властъ, която започнала да се организира, подпомогната отъ самото българско население, кърджалийскитѣ разбойнически банди, прѣминали балкана и подирили закрилата на разбунтувалитѣ се паши: видинския Османъ Пазвантоглу, русенския и др. Намѣрили при тѣхъ закрила, тѣ нагастнали до внушителната цифра 25,000 ду-

ши и продължили разрушителната си дейност до 1808 г., когато султанъ Махмудъ II организираше турската армия по европейски образецъ и успѣлъ да се справи съ тяхъ, като унищожилъ организацията имъ.*)

Кърджалийскиятъ разбойнически чети, турили си за целъ да разорятъ и оплѣчкосатъ боатини и благоустроени селища и отсамъ балканъ, закрѣстосвали страната и продължили варварските си нападения и золуми, плячка на които станали Тетевенъ, Габрово, Тръвна, Арбанаси и др. Тръбваше да дойде редъ и на нашия градецъ Елена, забутанъ нѣкъдѣ въ гънкитъ на Стара-планина, градецъ съ завидно

*) Д. Д. Стойчевъ. ТЕТЕВЕНЪ. МИНАЛО И ДНЕСЪ. София, 1921 год. Стр. 4

благосъстояние, съ развита търговия и съ богато за времето си население. Нѣколко дързки нападения, направени отъ една такава кърджалийска разбойническа банда за прѣземаването и отлѣчкосването на градеца, юнашки била отблъсната отъ смѣлитъ еленчани, организирани и прѣдвождани отъ известния неустрашими борецъ противъ кърджалиитѣ, даалиитѣ и турцитѣ, храбъръ юнакъ и отличенъ стрѣлецъ Попъ Стойко, наричанъ тогавва отъ турцитѣ „Гяуръ Имамъ“. Тази кърджалийска банда, озлобена отъ нанесеното ѝ поражение и отъ несполуката ѝ да влѣзе въ Еленна, се отдръпнала съ грозни закани и, слѣдъ като се съединила съ нѣколко такива банди

и образувала цѣлъ отрѣдъ възнамѣрила отъ ново да нападне Елена на Гергьовденъ — 23 априлъ — 1800 година.

Прѣдизвѣстени за прѣдстоящото ново нападение еле чани се приготвили и още отъ сутринята на Гергьовденъ, прѣди започването на богослужението, поставили хора: едни да наблюдаватъ отъ околнитѣ височини, а други постоянно да клепа въ дървечитѣ клепала на старата църква „Св. Николи“, построена на скоро слѣдъ застъпването на селището, съ заповѣдъ щомъ видятъ приближаването на кърджалиитѣ да прѣстанатъ да клепатъ. На Гергьовденъ сутринята 1800 година, когато богослужение било на привършване, черковнитѣ клепала прѣста-

нали.*) Настанало тревога въ църква а и въ градеца. Свещеницитѣ: *Попъ Стойко, Попъ Дойно*, баща на извѣстния по-късно народенъ будителъ, учителъ и писателъ Попъ Андрей П. Д. Робовски и *Попъ Марко*, дѣдо на извѣстния по-късно еленски учителъ Никифоръ П. Константиновъ, привършили бо ослужението, поканили къмъ спокойствие богомолцитѣ, окуражили ги, апелирали къмъ, гражданитѣ да се организиратъ, въоръжатъ, кой съ каквото може и прѣдвождани отъ Попъ Стойко да посрѣщнатъ и да прогонятъ пакъ разбѣсницитѣ заповѣдали на църковнитѣ при-

*) ГРАДЪ ЕЛЕНА. Приносъ къмъ историята му отъ Йорданъ П. Георгиевъ. София, 1904 Стр. 4.

x *Българскиятъ Родъ*

служници да изкопаятъ въ църковния дворъ два гроба въ които заровили църковнитѣ съдо-
е *) книга и др. богатства. Попъ Стойко съ мжжетѣ отишелъ да посрѣщне кърджалиитѣ, а свещеницитѣ: Марко и Дойно взели антими́са и потира и съ останалия народъ отъ старци, жени и дѣца избѣжали въ балкана. Останалото население отъ Елена обзего отъ страхъ и ужасъ, прибрало по-цѣнитѣ си вѣщи, дрѣхи и покъщнина и хукнало да бѣга къмъ балкана и къмъ гориститѣ и непри-
тъпни мѣста за да дирятъ спасение.

Въпрѣки, че отбраната е би-

* КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ отъ Д-ръ К. Иречекъ. Часть 2. Прѣвелъ: С. Аргировъ. Пловдивъ, 1899. стр.

ла отлично организирана, добръ, здраво, съ умение, хитростъ и вещина ръководена отъ смѣлия до себе отрицание. Попъ Стойко, многобройната, дива и свирепа кърджалийска орда наддѣляла и нахлула въ Елена съ свирни, биене на барабани, дивовикове и пр. Нахлуването въ града е било едно кърваво пиршество, познато само отъ източнитѣ народи, надъ неизбѣгалото население, кърваво пиршество, което по-големитѣ си размѣри, споредъ както се изразява г. Д. Стойчевъ, се срѣща рѣдко дори въ историята на нашата земя, напоена съ толкова много кръвъ."

Прѣдали се на обири, грабежи, палежи, убийства, кланета и на нискитѣ скотски инстинк-

ти-изгасилвания на невѣсти, моми и момичета, оскотелитѣ кърджалии, най-сетнѣ, прибѣгватъ къмъ опожаряването на града—запалватъ го и съ сѣщия салтанатъ, съ свирене, биене на барабани, викане, гърмежи и пр. го напускатъ и си заминаватъ. Организиранитѣ отъ Попъ Стойко еленчани, които били по близкитѣ върхове и съ голѣмо внимание слѣдели движението на кърджалиитѣ, щомъ видѣли, четѣ напуснали градеца, влѣзли въ него и, до завржщането на останалото население, успѣли да изгасятъ часть отъ запаленитѣ кжщи. Опожарена била и църквата „Св. Никола“, построена, както по горѣ казахъ, наскоро слѣдъ засѣлването на селището. Незасегнати отъ пожа-

ра били останали само нѣколко кжщи, запазени и до сега, като нѣми свидѣтели на прѣживенитѣ кърджалийски опустошения, варзарства, жестокости и убийства, които сж потопили въ сълзи и дълбокъ трауръ останалото население на разрушеното селище.

За това свидѣтелствува прѣданието и нѣколкото народни пѣсни.

Точно колко дни сж прѣстоли въ Елена кръвожаднитѣ кърджалии съ положителностъ неможе да се установи.

Завърналото се население, прѣдадено изцѣло на възобновяването на жилищата си, за запазване отъ бжджщи нападения отъ кърджалии и други разбойнически банди, рѣшило

да си построи една каменна крѣпость на върха на южния конусообразенъ баиръ и за изискване нужното разрѣшение изпратило въ Цариградъ първенците: *Попъ Дойно, Иванъ Ст. Кършовъ и Хаджи Панайотъ Хаджи Ивановъ*, които заминали на *Възнесение Господне 1800 год.* За това свидѣтельствува слѣдната лѣтописна бѣлѣжка, която буквално цитирамъ отъ *Молитвослова*, печатанъ въ Русия въ 1753 година:

Да се знай куга отидуха на Цариградъ Попъ Дойну, Іоанъ Кършувъ и Х. Панайотъ за калету на Возн. Г-не сене 1800.

Слѣдъ заврщането на пратеницитѣ отъ Цариградъ съ писмено разрѣшение за постро-

яване на желаната отъ населението крѣпость, послѣдното подпомогнато и отъ население то на околнитѣ на Елена махали, усилено започнало изграждането ѝ на върха на южния конусообразенъ баиръ. Съ високи и дебели камени зидове, съ митиризи е била оградена цѣлата кръгла височина - площъ на баиря, съ голѣма порта на югозападната страна, надъ която се издигало помѣщение, прѣдначалено, за прѣпставителя на султановата властъ — субаша Въ вѣтрѣшността на крѣпостъта биле съградени: единъ дълбокъ гиранъ, мѣстото му и сега добре личи, и, подъ единъ общъ покривъ, много жилища, съ удобни стаи, въ които при опасност се настанявали всички семейст-

ва отъ Елена и отъ околнитѣ махали, и прѣживѣвали тамъ до прѣминаването на опасността. Около високитѣ каменни зидови стени имало изкопани дълбоки окопи. Издигнатата крѣпость, свършена прѣзъ 1800 или 1801 г. нарекли кале.*)

Слѣдъ опожаряването на църквата „Св. Никола“, по ходатайството на Х. Иванъ Кисювъ, тогавашния Русенски управител Смаил-ага, за извършване на богослужението, разрѣшилъ на еленчани да си построятъ единъ параклисъ, нареченъ „Успѣние Прѣсвѣтая Богородица“. Този параклисъ не задоволилъ еленчани и тѣ

*) Подобно кале, споредъ г. Юр. П. Георгиевъ, почти едновременно и по същитѣ причини било издигнато надъ Тръвна—Гл. ГРАДЪ ЕЛЕНА. Стр. 5.

прѣзъ 1804 година възобновили из орѣлата църква „Св. Никола“ безъ разрѣшение на турското правителство. Възобновена била, споредъ прѣдаването, отъ много майстори, които работили денонощно, и успѣли да я изкаратъ за 40 дни. За да изглежда постройката стара, зидарията, какъ и мазилката биле направени отъ варъ, размѣсенъ съ ситенъ прахъ отъ дървени въглища. За провѣряване донесението, стигнало до ушитѣ на Търновския войвода, че еленчани построили нова църква, безъ разрѣшение, той изпратилъ единъ довѣренъ майсторъ и двама миндизи въ Елена. Посрѣщнали отъ Х. Иванъ Кисювъ, той имъ далъ по 30 рубли, нагостилъ ги прѣбога-

то и когато тѣ се завърнали въ Търново, докладвали на войводата, че еленчани построили не църква, а беглишки хамбаръ.

Построената по този начинъ църква има стариненъ видъ и е покрита съ фрески, между които личатъ и образи тѣ на Св. Климентъ Охридски, Св. Иванъ Рилски, Св. Кирилъ и Методий и Св. Сава Сръбски. Зидоветѣ и стени тѣ сж дебели около единъ метъръ, прозорци тѣ сравнително малки, а входната врата доста дебела и обкована отвъртѣ съ желѣзни дъски, а отвънъ съ пулове.

Църквата е освѣтена на 25 мартъ 1805 година отъ Търновския Митрополитъ Данаилъ. За това свидѣтельствува слѣдния надписъ, издѣланъ съ изпък а-

ти букви и ограденъ съ рамка тоже изпъкнато издѣлана на плоча висока 85 с. м., широка 64 с. м. и дебела 12 с. м. поставена отъ лѣвата страна на олтаря:

Благоволеніемъ о(т)ца поспешеніемъ с(и)на — и содѣйствиємъ всес(ве)таго духа-обновіся храмъ сего по запаленіе отъ агарянскиѣхъ татехъ. Еже бысть въ лѣто 1800¹⁾ и потомъ сего храмъ создася отъ основаніе паки воиме с(ве)таго о(т)ца ніколая въ лѣто 1804²⁾ трудомъ и издѣвеніемъ подписаныхъ ктиторовъ сіихъ іоанъ поклоникъ стоиковъ михалъ стоянъ поклонк теодоровъ петку михуъ stefanъ поклонк михаловъ петко недювъ пео іереи кр-стю велику цоню стойкович и прочія ктитора священници и мірскія вси

христіани помяни господа во царствіи твоємъ освятиса хри-мъ сей отъ митрополита далій-ла турнову 1805з) марта КЕ (25) дойно іерея писалъ.

За разрушаването и изгаряне-то на Елена и на църквата „Св. Никола“ се говори въ слѣдната лѣтописна бълѣжка, записана неизвѣстно отъ кого въ *Молитвослова*, печатанъ въ Русия въ 1753 която цитирамъ буквално.

Да се знай куга агаряни запалиха Хр. С-тіи Никола и селуту на Гергувъ день сене 1800.

За характеристика на епохата, и за отбраната, организирана отъ населението, противъ

1, 2, 3,) Годинитѣ сѣ написани съ славянски букви—цифри.

разбойническитѣ нападения отъ кърджалии, даалии, делибашии, дишлии, башибозуци и др. цитирамъ часть отъ пѣсенъта за народния герой противъ кърджалиитѣ Помакъ Сиракъ Али:

„Градоветѣ вредъ се обградиха,
Съ дълбоки шанци с'шаранъ поли,
Закриляни с'чести честоколи,
Гръничюви и церови коли.
Се забити единъ покрай други,
Горѣ остри на четири рѣба,
А пакъ задъ тѣхъ старо имладо,
Варди стража и нощна пусия,
Отъ грозния кървавъ кърджалия“*)

Елена загубила голѣма часть отъ жителитѣ си, паднали подъ развалинитѣ или ятагана на озвѣренитѣ кърджалии, само въ нѣколко години, благодарение на трудолюбивото и прѣдприемчиво население, успѣ да възта-

*) Списание трудъ год. 3—кн. 2 стр. 203.

нови първото си стопа "ско-економическо положение и да стане, ако не по голѣма, по благоустроена. За това свидѣлствуватъ многото построени прѣзь това врѣме здания, чешми и др. Свидѣлствуватъ това и надписи. Ъ по чешмигѣ и пр. Това се подкрѣпя и отъ г. Константинъ Г. Фотиновъ, който въ Географията си казва:

"Велико село Елена съ двѣ черкови и слазаноболгарско добропорядочно училище"*)

Въ него врѣме, въ Елена е имало и кула часовникъ, съграденъ по инициативата на Търновския войвода, Кападжи баши Феизага, отъ мѣстното население, прѣзь 1812 г. За това свидѣ-

*) Константинъ Г. Фотиновъ С. ОБЩЕЕ ЗЕМЛЕПИСАНИЕ. Смирна 1833. Стр. 7.

телс вѣзвѣ слѣдната бѣлѣжка, написа а неизвѣстно отъ ко о въ „Молитвослова“, 1753 год:

Да се знай кугату са согради сахатя на сене 1312, чана *) укачи са на Енувъ день.

Реформирането на Турция прѣзь царуването на Султанъ Махмудъ II (1808—1839) съ уничтожаването на Еничерския Корпусъ и прѣминаване о й окончателно къмъ западно европейската военна система се възстановилъ стария редъ въ империята, прѣмахнали сж спяхалъцигѣ българското градско и селско население си отдѣхнало и бързо съ трудъ и постоянство възстановило по раншната си тър-

*) Камбаната на часовника. На нея, споредъ г. Юр. Марковъ, имало слѣдния надписъ: ТЪРНОВАЛЖ КАПАДЖИ БАШИ ФЕИЗИ АГА.

говияи занаятчийство.

Прѣминала нуждата отъ крѣ-
постѣта еленчани, прѣзъ 1836
година, сами започнали да я съ-
барятъ, уплашени „Отъ подоз-
ренията на тогавашното Тур-
ско Правителство“*), „Отъ
страхъ да не би турскитѣ вой-
ски да се укрѣпятъ въ нея**) и
„да не би турцитѣ да напра-
вятъ тѣхното село воененъ пу-
нктъ, като се възповзвуватъ отъ
готовата имъ крѣпостъ“ ***)

Прѣзъ 1837 г. еленчани събо-
рили църквата „Успѣние Прѣ-
светая Богородица“, съградена
прѣзъ 1813 г. и на мѣстото ѝ
възобновили-съградили отъ ка-
манитѣ на калето, сегашната
църква, която до скоро бѣ една

*) Споредъ покойния Миланъ К. Милановъ,

** ГЪЛ ЯЛМАНХЪ за 1893 г. стр. 68.

**) ГРАДЪ ЕЛЕНА 904 Стр. 6.

отъ най-олѣмитѣ и красиви
къркви въ България. Прѣзъ
1860 г. се възобновило падна-
лото крило на женското отдѣ-
ление съ артиката.

На църквата има слѣднитѣ
надписъ:

На сѣверната и страна:

Обновиши ся храми си отъ
основанія въ лѣто 1837 во
дни Солтанъ Махмуда.

Надъ артиката:

1837

1860

2: Обновение.

Църквитѣ: Св. Никола и Ус.
Пр. Богородица сж въ единъ
дворъ.

На 1 декемврий 1924 г. изгоря иконостаса ѝ, цѣнна художествена резбарска работа, която много трудно би могла да се реставрира.

Новата църква „Рождество Прѣсв. Богородици“, красива, свѣтла, но по малка, е съградена на мѣстото на стара такава, въздигната отъ Хр. Юрданъ Брадата, единъ отъ главнитѣ организатори на възтанието въ Плаковския Монастиръ *Св. Илия*, наречено „Велчовата завѣра“, прѣдаденъ отъ кръщелника си и обѣсенъ на 28 априль 1835 год. въ Търново.

Слѣдъ освобождението градеца ни, нѣкога разсадникъ на просвѣтата, прѣскалъ просвѣтитѣ си лжчи въ всичкитѣ кжтове на бившата *Отоманска им-*

перия, сега въ всѣко отношение значително запад алъ, прѣдстои да заработимъ за псвдигането му. За цѣлгта апелирамъ къмъ съгражданитѣ си, разпрѣснати изъ разнитѣ краища на Царството, да си подадатъ ржка, да се сдружатъ като въ София, Русе и Варна и всички да заработимъ за бждащето повдигане на родния градъ, съ който отъ дѣтинство ни свързатъ толкова мили скжпи и неизгладими спомени и, по този начинъ, да му засвидѣтелствуваме дълбоката си благодарностъ за гдѣто ни е отгледалъ и дълго врѣме очаровалъ съ дивнитѣ си природни красоти, а тора можемъ да направимъ, стига да го искаме.

гр. Елена, Гершовденъ 1925 г.

П. С. КЪРШОВСКИ.

П. С. Кършовски.

Кога е покръстенъ Св. Царъ Борисъ?

Въ живота на всѣки народъ има дни на славно тържество и блѣскавъ пидемъ за народна городсть. За насъ българитѣ, единъ отъ тѣзи свѣтли дни, безъ съмнѣние, е денътъ, въ който царъ Борисъ се е покръстилъ и чрезъ него народътъ ни приелъ християнството, християнската култура и въслѣдствие гие прѣдалъ на своитѣ съсѣди славяни. Въ това именно се заключава великата заслуга на народътъ ни къмъ славянството. Чрезъ този знаменитъ актъ ние мълкомъ изтъкваме на онѣзи братя славяни, които, потикнати отъ егоистически побуждения, непрестанно се се стремятъ, безъ огледъ на сръдствата, да чернятъ името ни, да задушаватъ народността ни, да прѣмахнатъ дори политическата ни свобода, придобита съ толкова борби и безбройни скѣли жертви, че тѣ дъл-

жатъ намъ вѣрата си, писменността и крлтурата си, съ които днесъ парадиратъ прѣдъ циви изования свѣтъ и се опълчватъ противъ насъ.

Но кой е този знаменитъ день, день пълненъ съ значение, не само за националния и културния ни напредъкъ, но и за този на цѣлото славянство?—За голѣма жалость, точната дата на този день не е отбѣлъзана, нито отъ историята, нито отъ познатитѣ до днесъ лѣтописи.

Като приносъ къмъ историята за покръстването на св. царъ Борисъ привеждамъ буквално слѣдната бѣлжкз, написана отъ извѣстния учителъ въ гр. Елена, покойния Стоянъ П. Андрѣевъ Робовски, синъ на бѣлжжития учителъ, по късно, свещеникъ Андрѣй Юпъ Дойновъ Робовски, която намѣрихъ въ книжката му, които наслѣдницитъ му имаха добриятата да ми прѣдадатъ за пригледжане:

„На 1861 година, когато ходихъ отъ Джумая на Ески-Стамбулъ (Преславъ), за да видя тази стара Българска столица, която освенъ Раков-

скаго, рѣдко сѣ надниковади другу
отъ нашитѣ учени мѣже! Като нмахъ
честъ да видѣхъ, оплакахъ развали-
нитѣ и вечерята отидохъ въ дома
на покойнаго Доча анджиа, и като
отворихъ дума за покрашеніето на
нашия равноапостолника Бориса—
Михаила, когото покрѣстилъ Методіа,
брата на Кирила, тогази Дочо запла-
ка, стана и донесе ми отривки отъ
Българската исторія, до 20 листа, на
кожа написаны „и ми гы дади, и ка-
за: чети та ми гы прочити и разкажи
ми нѣчто отъ тѣхъ.. На много ги да-
вахъ; но никой отъ нашитѣ читаци
неможаха да ми кажатъ отъ тѣхъ.
Азъ ги приехъ като нѣкое сжироуи-
ше много цѣнно—и ги цалунахъ, и
послѣ гы зехъ да гы разгледвамъ и
сѣзрѣхъ тѣзи редове:

„Нашѣ дѣды приели св. кръщеніе
отъ рѣки св. Методіа, брата св. Ки-
рила въ Православнаго дѣморъ въ рѣ-
ка ..*) тамо кръстилъ са Борисъ съ

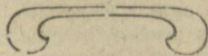
*) Не се чеге името на рѣката, но въро-
ятно тя е рѣката ГИЧА.

домѣтъ си въ **WāĒĒ** **) лѣто маѣ
мѣр **ĒĒ** ***) денѣ, Борисъ умрѣ на
Ē ***) маѣа...“

Вѣдѣжката, която съмъ записалъ
но е довършена.

Жалко, че сега неможе да се знае,
нищо отъ кого и кога е била напи-
сана на кожа въпросната българска
исторія, нито какъ е попаднала въ
рацѣтъ на покойния Дочо Ханджия
въ Прѣславъ, нито пъкъ вземалъ ли
я е отъ него г-нъ Робовски и впоос-
ѣдствие какво е станало съ нея.

Гр. Елена, 20 септемврий 1923 г.

**) 862.

**) 12.

**) 2.

САМУИЛЪ И ЕЛЕНА.

(Народна пѣсенъ¹)

Самуилъ мама си думаші:
 „Майно ле, стара, майно!
 Да ма іюженишъ, задумишъ,
 Да ми вземишъ Тудорка
 Тудорка Попъ Стуяновъ,
 Че мій Тудорка добръ,
 Добръ и добродушнъ,
 Добродушнъ и слаткодумнъ,
 Слаткодумнъ и разговорнъ;
 На снагъ тѣкнъ и високъ,
 На лице бѣлъ румѣнъ,
 Уста ъ чашкъ сръбѣрнъ,
 Жѣби ъ ситенъ маргаритъ,
 Язикъ ъ сладка смукниѣ,
 Учи ъ черни чирени,
 Вѣжди ъ вити гайтани“.
 Іотговаріѣ старъ майкѣ:
 „Самуиле, синко, Самуиле!
 Немога та іюжени, задуми,
 Немога ти взе Тудорка,
 Тудоркѣ Попъ Стуяновъ,
 Че Тудоркѣ мій сестриницъ,
 Сестриницѣ іощъ крѣщелницѣ,
 Че Тудорка е сгоденъ,
 Сгоденъ іощъ мѣненъ,

За Чорбаджи Никола,
 И сватѣ ъ гуляма.
 Въ недѣлѣ ще стане“.
 Самуилъ сѣ люто разсѣрди,
 Че си въ яхари іютиди,
 Та си кончи извади.
 Червену кончи хранену,
 Хранену пѣкъ ни карану,
 Съ руйно гу вину напои,
 Съ бѣлъ гу орисъ назови,
 Че гу іоседла и іобува,
 Съ синьо седло алено,
 Съ позлатени зингѣи,
 Съ посръбѣрени юзди,
 Че при майкѣ си іютиди
 И на майка си продума:
 „Майно ле, стара майно!
 Я давай рѣкѣ прощавай,
 Щомъ Тудорка тій сестриница,
 Сестриница іощъ крѣщелницѣ.
 Сгодена іощъ мѣненъ.
 За Чорбаджи Никола
 И свадѣ ъ голяма,
 Въ недѣлѣ ще стане.
 Авъ не шѣ сѣ іюжени,
 Іюжени, мамо, задоми,
 Нв нинѣ, ни ду годинъ,
 Ни ду годинъ, ни ду другъ,

До катъ си намѣрихъ,
 Мама катъ Тудорка,
 Добра и добродушна,
 Добродушна и слаткодумна,
 Слаткодумна и разговорна,
 На снага тѣнка и висока,
 На лице бѣла и румѣна,
 Съ уста чашка сръбѣрна,
 Съ жоби ситенъ маргаридъ.
 Съ язикъ сладка смукнина,
 Съ очи черни чирени.
 Съ вѣжди вити гайтани.
 Ази щъ въ загоріе іотидъ
 Касметіхъ си да подиріхъ.
 Ду катъ гу майкхъ благослови:
 Да търси ликхъ приликхъ,
 Катъ два стѣрка игликхъ
 Яхнхъ кончи хранену.
 Хранену пѣкъ ни карану,
 Додѣ си крака примѣтни.
 Кончи сръдъ пѣкъ іотиди.
 Додѣ се на негу намѣсти,
 Кончи прѣзъ планини,
 Прѣзъ планини и рѣки.
 Въ загоріето іотиди,
 Фодилъ е Самуилъ скиталъ.
 Скиталъ и търгувалъ,
 Ни многу ни малку,

Три години и половинхъ,
 Че е спечелилъ препичелихъ.
 До петъ хиляди гроша,
 И сій намѣрилъ въ селу,
 Въ селу гуляму Капинову,
 Свойта ликхъ приликхъ,
 Катъ два стѣрка игликхъ,
 Мама хубава Елена,
 Елена Попъ Стойнувхъ,
 Добръ и добродушна,
 Добродушна и слаткодумна,
 Слаткодумна и разговорна,
 На снага тѣнка и висока,
 На лице бѣла и румѣна,
 Уста ѝ чашка сръбѣрна,
 Жоби ѝ ситенъ маргаридъ,
 Язикъ ѝ сладка смукнина,
 Учи ѝ черни чирени,
 Вѣжди ѝ вити гайтани;
 На Тудоркхъ приличхъ.
 Чей залибилъ Елена,
 Елена мома хубавхъ,
 Хубава іощъ гиздавхъ,
 Ергени каилъ не сториххъ.
 Ябънджиихъ момѣкъ да либи,
 Елена мома хубавхъ,
 Елена мома гиздавхъ,
 И си на Елена думахъ:

„Ой те тебе моме хубавж,
Хубавж ющѣ гиздавж,
Една на майка и баша,
За момче и за момиче,
Защо си толкувъ хубавж,
Хубава ющѣ гиздавж,
Катъ си толкувъ глупавж,
Да си либишъ Самуила,
Самуила ябанджикъ“.
Ютговарѣж мома хубавж:
„Ой ви вази бре ергени,
Ергени башъ базирге и,
Нито съмъ толкувъ хубавж,
Хубава ющѣ гиздавж,
Нито съмъ толкувъ глупавж.
За дѣтъ съмъ залибналъ,
Самуила ябанджикъ,
Него си ази юбикнахъ,
Юбикнахъ и залибихъ,
И негу ази ще си вземж“.
Дигилъ Самуилъ свадба,
Сватба гулямж богатж,
Че си калеса цѣлу селу,
Цѣло селу и отъ Твърдицъ:
Кума Герги съ кумата,
Деветъ си подкумове,
Деветъ си заложника,
Деветъ си стари свата,

И стара майкж довицъ.
Съ сестри и вси роднини.
Въ недѣлиж ги вѣнчахж,
Въ пониделникъ трѣгнахж,
Съ вси свадбари и гайдари.
Прѣвъ гори и планини,
Прѣвъ рѣки и долини,
За село гуляму Твърдицъ.
Минахж планина висока,
Навлѣзохж въ гѣста горж,
Гѣста горж джбавж.
На срѣщъ имъ идѣтъ:
Хайдути разбойници,
Съ тънки пушки бойли,
Съ остри саби фрингѣи,
Съ чифте нови пишови,
Съ остри нови нужови,
Съ силифѣкъ срѣбѣренъ,
Съ бѣли капакли калцуни,
Съ черни лѣскани ботуши,
Съ червени шалвари.
И съ гулями калпаки.
Свадбари си запрѣхж,
При кладенець студень.
Кумове ги черпихж,
А момини дарувахж.
Кого еднѣжъ кого двашъ,
А главатарѣж ни еднѣжъ.

Дружина му се прѣсми:
 „Язѣкъ ти главатарѣ,
 За твое главатарству,
 Кога тебе та не дарихъ.
 Не дарихъ не дочернихъ“.
 Рипихъ, люто разгнѣви сѣ,
 Малѣкъ имъ главатарѣ,
 Та назадъ сѣ повърнѣ.
 Че извади сабіѣ френгѣ,
 Та са на дѣво завърта,
 Додѣ на дѣсно са обѣрнѣ.
 Салѣ невѣстата останѣ
 И неѣж за рѣката хванѣ.
 Че ѣх отведи на странѣ,
 Въ гѣста гора зеленѣ,
 Дѣтъ човѣкъ не стѣпва,
 Дѣтъ птичкѣтъ не пѣхтъ
 И си на невѣста продумѣ:
 „Невѣсто, младѣ и хубавѣ,
 Хубава ющѣ гиздавѣ,
 Или ще мене да вземешъ
 Или главата ти ще отрежѣ.
 Като на агне гергѣовско.
 Като на пиле петровско!“
 Ютговарѣхъ млада невѣстѣ:
 „Да ти кажѣ главатарѣ,
 Да ти кажѣ да не та дѣжа:
 Немога тебе да та вземѣ

И невѣста да ти станѣ,
 Оти вѣчера клѣтва дадохъ,
 Вѣрнѣ Самуилу да останѣ,
 Отрѣжи ми ти главатѣ,
 Катѣ на агне гергѣовско,
 Катѣ на пиле петровско;
 Вземи ми и душѣта,
 Но на клѣтва вѣрнѣ
 Ази вѣчно ще останѣ.“
 Скокнѣ разлюти са
 Овирепѣ главатарѣ,
 Извади сабіѣ френгѣ,
 Че ѣ отсѣче руса глава,
 Руса глава отъ рамѣтъ;
 А дружината вѣрнѣ
 Вѣрнѣ и зговорнѣ
 Въ единѣ гробѣ погрѣбѣ
 Самуила съ вси свадбари,
 Съ вси свадбари и гайдари,
 А въ другѣ—вѣрната Елена,
 Елена невѣста хубавѣ,
 Елена невѣста гиздавѣ.
 И на това мѣсто омайно
 Гористо ющѣ страшно
 Засѣлихъ нову село,
 Новото село Елена.

Слушана въ Елена отъ мама*) и баба Стана Панайотчина на 15 априлѣ 1872 година.

Записалъ:

Савва П. Хр. Кършовскій

*) Юрдана П. Хр. Кършовска, родена Кънчо Симидова. Ред.

1) Тая народна пѣсенъ до сега не е печатана нито въ единъ отъ сборниците нито въ тѣзи на министерството. Тя възпѣва основанието на гр. Елена и по една годѣма случайность е запазена въ книгата на покойния Сава Кършовски. Редакцията на в. „Националистъ“ е щастлива, че първа поднася на читающия свѣтъ тоя паметникъ на българската рѣчь. Редакцията.

„Националистъ“ бр. 27.

П. С. Кършовски.

Д-ръ Константинъ Иречекъ въ гр. Елена.

Извѣстниятъ ученъ и бившъ у насъ министъръ на народното просвѣщение г-нъ Д-ръ Константинъ Иречекъ, който прѣзъ 1879—1884 години съ научна цѣль пропѣтува Сѣверна и Южна България, въ желанието си да посѣти и гр. Елена, на 30 юлий 1884 г. сутринята рано самъ на конь — така му било по-удобно, че можалъ по пъкти да разпитва за всичко, — напустналъ гр. В. Търново и трѣгналъ прѣзъ Марино-поле за градецътъ нѣ. Прѣминалъ край годѣмото село Присово. Селенитѣ поздравлявали осамотения пътникъ. Само единъ просякъ, когото той набързо отминалъ, го изпсувалъ „както трѣбва“. Въ 2 часа пристигналъ въ с. Фида-бей, сега Марийно. Прѣминалъ прѣзъ пространитѣ дозѣ съ многобройни дървени колиби, по-вечето на Еленчане, и пристигналъ въ Плаковския манастиръ „Св. Илия“, който се издига въ единъ чудно красивъ кѣтъ, между високи

планински върхове. Въ манастиря прѣстоял около единъ часъ и седналъ на рогозка, съ кръстосани крака, обѣдвалъ малко варенъ бобъ. Кадугерътъ ключаръ билъ нѣкъдѣ си на жетва та черковата била затворена, а сѣщо и виното. Възглухиятъ мирски слуга на всичкитѣ му запитвания, съ постоянна усмивка, отговарялъ: „незнай“. На четвъртъ часъ, при входа на самия боазъ, въ дивна мѣстност, на самото шосе е кацналъ, като старъ замъкъ, Капиновския манастиръ „Св. Никола“. За послѣдния манастиръ „прѣданieto гласи, казва Иречекъ, че билъ основанъ въ врѣмето на царь Асѣнь II въ 1228 г. и слѣдъ това често билъ възобновяванъ“. „Селото Капиново, продължава сѣлцата, което лежи малко по-нататъкъ на сѣверъ, нѣкога, казватъ било градъ, центъръ на цѣлата тукашна покрайнина“.

Прѣминалъ прѣзъ боаза, който продължава около половинъ часъ и криволи между скалисти склонове, покрити съ габарови хръсталаци, край силно шумящата рѣка и селата Иов-

ковци и Яковци, и благополучно пристигналъ въ Елена.

Ето що е написалъ за града ни и за прѣбиванието си въ него г. Д-ръ Иречекъ*):

„Улицитѣ на Елена бѣха тъкмо съвсѣмъ пусти, тъй като всичко се намираще на жетва. Трѣбваше доста врѣме до като намѣря лицата, за които питахъ. Това българско градче е доста голѣмо, около 560 къщи (5611 жители), съ покрити съ олово кубета на двѣ черкови и съ сахатска кула отъ 1812 г. Лежи не далечъ на западъ отъ долината на Бебровската рѣка. Името жителитѣ наговарятъ Илена.“

За миналото на селището си отбѣлзвахъ нѣколко прѣдания. Елена не е, казватъ, по стара отъ 300—320 години и първоначално била само „колиби“ отъ града Капиново. Въ турско врѣме, споредъ актовѣтъ на Ца-

*) Княжество България. Часть II
Прѣветъ: С. Аргировъ. Пловдивъ, 1899
Стр. 890—894.

риградското тефтерхане, мѣстнитѣ доходи прибирали Юскюдарскитѣ вакуфи. До реформитѣ Елена, Пѣсковецъ и Плаково плащали само *жигитина* и имали за туй особенъ ферманъ; то ва освобождение издѣйствувалъ, казватъ, прѣди 200 години пѣкой си попъ Петко съ прѣкоръ Шейтанъ (Дяволъ), и до сега тукъ има колиби Шейтани) отъ една султанка; той се прѣдставилъ съ молаба да се намалятъ данъцитѣ, като посочилъ главно на обстоятелството, че тукъ класоветѣ още въ августъ сѣмъ зелени. Кърджалиитѣ, които идѣли отъ Търлища, изгорили Елена на 24 април (Прав. кал.) 1800 г. Жигелитѣ на врѣме се зацапили и, между другото, закопали черковнитѣ сѣдове въ два гроба. На източната страна га града се показва налѣ, градище на високия връхъ направено срѣщу кърджалиитѣ, въ което всѣко сѣмѣйство имало своя стая; съборили го на 1836 г. за да не помѣстятъ въ него постояннѣ турски гарнизонъ. Главниятъ водителъ срѣщу кърджалийскитѣ чети билъ попъ Стойко нареченъ „гюрь-имамъ“

Тогавъ изгорѣла и старата черкова св. „Никола“, която и до сега стърчи до нощия триконхаленъ храмъ Успѣние Богородици отъ 1837 г. Тя е малкътъ продълговатъ сводъ съ стрѣха, покрита съ аспидни плочи и сега служи за воененъ складъ. Ватрѣ въ олтаря се намира камакъ съ дълъгъ надписъ съ изпъкнали букви, който обажда, че тази черкова е била подновена на 1804 г. и на 1805 г. осветена отъ Данаила митрополитъ Търновски, и че този надписъ билъ написанъ отъ иерея Дойно (баща на по-късния народенъ будителъ и писателъ попъ Андрей Рубовски). За това възобновяване се казва, че то станало безъ позволенieto на турскитѣ власти на 40 дни; зарѣта, казватъ, била смѣсена съ дървени паклища, за да изглежда черковата отъ вънъ като стара, което наистина, заедно съ бакшиша, измамилъ турцитѣ.*) Нѣкой Еленчани взели участие

*) Поради множеството пушки не видѣхъ рисункитѣ по стѣнитѣ; тукъ

въ завързата (гръцката естерия) на 1821 г., други въ Търновското съзаклятие на 1836 г., чийто центъръ билъ Плаковския манастиръ но било открито по прѣдателството на единъ еленчанинъ. Въ тѣзи години селището вече се отличавало съ своята голѣмина. Тукашнитъ чорбаджии, също като габровскитъ и лѣсковскитъ имали, казватъ, отначало голѣмо влияние прѣдъ правителството, като съвѣтници (мемлекетъ-чорбаджиси) на Търновския войвода (турцитъ употребявали за своитъ чиновници тази славянска дума), даже могли да накаратъ и да се сваля войводата; първа слѣдъ реформитъ захванала да намалява дѣйността на християнскитъ автономни авторитети. Въ по-скоро врѣме тукъ, както и въ близката Трѣвна, цѣвѣло черковното живописство, прѣнесено отъ Атонъ; въ първата половина на нашето столѣ-

бие изобразени, казватъ, св. Климентъ Охридски, Методий Моравски, Иванъ Рилски и Сава Сръбски.

тие нѣкой зографи отъ тукъ работили не само въ Търново, но и въ Разградъ, въ Пловдивъ и другадъ.*)

Около 1848 г. тукашното училище подъ ръководството на свѣршили учението си българи Момчиловъ и Михайловски много процѣвѣло и било посѣщавано дори отъ Свищовци. Прѣвъ руско турската война на 1877 г. турцитъ веднажъ съ неочаквана операция прѣвзели Елена и я държали 12 дни; при тая случай ограбили и частнитъ къщи и черковитъ съ черковнитъ сѣдове и кръстове, а

*) Почъ Иванчо отъ Елена прѣди приблизително 40 години работилъ, казватъ, въ черквата Св. Богородица въ Пловдивъ; най-горѣ нарисувалъ славянски написи и веднага свалилъ скелето. Когато гръцитъ забѣлѣзали това много се ядосали, но не унищожили писаното. Той умрѣлъ въ Разградъ. Неговиятъ съврѣменникъ Юрданъ Миховъ Кметски зографисалъ черковата Св. Никола въ Търново и т. н.

най-хубавитѣ къщи изгорили. Прѣдъ града се издига руски каменѣтъ паметникъ отъ войната. Повидията има стратегическа цѣна, поради скръската си съ Нова-Загора (съ шосе прѣзъ Твърдица), съ Сливентъ. Котелъ и Шуменъ, все съ планински добръ прикрити пътища.

Между тукашнитѣ българи, както въ останалитѣ градчета на Търновския балканъ, има и до сега аристократи или чорбаджии и либерали, които не се обичатъ едни други.*) Чорбаджиитѣ се промѣняли и не били, казватъ, наследственни, коего мячно може на се прослѣди, тъй като въ Търновско нѣма стари родови имена като въ Сръбна гора. Либералитѣ ги рисуватъ като тирани лихвари, безъ чието позволение простъ чортъкъ не може, казватъ, да се ожени; отъ дру-

*) Името на родоветѣ се пази съ едногамия; дъщеритѣ на по богатитѣ се женятъ само въ селището, даже и за по-бѣдни граждани, за да не се прѣска имота.

га страна е явно, че харчили много пари за черковни и училищни сгради и че изобило горѣтно поддържали училищата. Града съживяватъ казарми, постоянно жилище на една дружина отъ Търновския полкъ. По улицитѣ се виждатъ многобройни дукини на цигани, желѣзари и ковачи.

Старини нѣма много. Въ една къща видѣхъ античенъ жертвенникъ съ водена глава отъ странитѣ, прѣнесенъ чакъ отъ Никопѣ. На южната страна на кадарѣменихъ пътъ за Твърдица, показва се мѣстото **Самуилецъ**, гдѣто стърчи между паревитата гора дѣтъ камактъ, на който сж изобразени ангели, издигнатъ на 1810 г. отъ нѣкой си чорбаджия Константинъ; на Св. Константинъ и Елена тукъ става народно веселие и корбанъ, коление и яление на ягнета. Прѣданието гласи, че веднажъ се женилъ момъкътъ Самуилъ отъ града Каниноно за момата Елена отъ Твърдица, по свадбеното шествие било нападнато на това мѣсто отъ разбойници и двамата били убити; тѣхнитѣ родители, слѣдъ това тукъ при гроба се поселили, и

отъ тамъ ужъ произлязло името Самуилецъ и Елена. Отъ това мѣсто се вижда далече къмъ Беброво и Кипилово: покрайнината е съ съвършено тувлушки характеръ, съ лабиринтъ гористи върхове, жълти нива и дълбоки долини, всичко посто съ разпръснати колиби. На сѣверъ на пътя за село Златарица се намира близо до турскиѣ колиби, наречени **Доспатлии**, на равно мѣсто голѣмо градцие **Братованъ градъ**. въ което, споредъ прѣданието, имало осемъ черкви; неговиятъ материалъ билъ вдигнатъ за постройката на мостовѣтъ на новото шосе за Златарица. На сѣверо-изтокъ на върха **Дълго Брайнзско** се намира пещерата **Змейова дупка**. На изтокъ лежи селото **Маренъ**, казватъ, по-старо отъ Елена, първоначално ужъ „**Маринио**“, при което не откопъ биле намѣрени основи отъ стара черква. Нѣколко стари крѣпости се намирали на югъ въ балкана: **Градище** въ колибитѣ, наречени **Садина** (на югъ отъ Яковци), по нататъкъ крѣпостъ и куда, съединена ужъ нѣкога съ верига на мѣстото **Вардигялъ** при колибитѣ

Багалъовци, слѣдъ това мѣстата **Мална Стража** при колибитѣ наречени **Шубеци** и **Голѣма Стража** на Твърдишкия пътъ при село **Буйновци**. Изъ тувлука въ християнско врѣме имало казватъ, 40 манастиря.

Мѣстното нарѣчие се приближава къмъ Котленското; само Беброво и Кипилово говорятъ другояче, повечето Търновски. **Колибитѣ Руховци** биде по произходъ отъ западна България.*)

Назадъ въ Търново се завърнахъ на другия день съ подполковника **Конст. А. Рудановски**, командиръ на Търновския полкъ, откопъшенъ мой познатъ, който още на 1877 г. се билъ при Елена и отъ войната се намираше на българска служба; въ Еленско се ползува съ такава популярностъ, че едно възобновено село нарекоха на неговото име с. **Константинъ**. Когато въ лунната вечеръ, въ прѣдвечерието на празника **Илинъ** день стигнахме въ Капиновския мо-

*) Огнището тамъ ужъ наричали **ватралъ**.

настиръ, изненада ме тамъ живото движение: на двора горѣха огньови отъ които се чуеше пѣние, гайди и хоро, а въ коридоритѣ се слушаха сума женски гласове. Цѣлата тази весела поклонническа нощна сцена рия за мене бѣше нѣщо ново, тъй като до тогава знаяхъ само строгитѣ обичаи на Рилската пустиня, бегот хора, пѣсни и грѣшното пригаждане на сърдцето и стомаха.

П. С. Кършовски.

Има ли комитетско рѣшение за изгарянето на гр. Елена

Г-нъ Ив. Клинчаровъ въ новата си книга: „Василъ Левски — Дяконътъ — животъ и революционна дейность“, като разказва какъ Василъ Левски обидилъ пълната невинность на чорбаджи Велча въ Тагаръ-Пазарджикъ по обвинението му отъ мѣстния революционенъ комитетъ въ предателство и пр., добавя, че случаятъ на чорбаджи Велча е единственъ, че съ него не може да се покори „враждебното

поведение на цѣла една каста, която по нѣкога умишлено се е мъчила да заприши пѣтя на революционното движение“, продължава: „За това ние имаме свидѣтелството на такъвъ консервативенъ повествователъ — самъ отъ чорбаджийско потекло, като Юрд. П. Тодоровъ, който въ своитѣ „Въспоменания по възстанията въ Търновския санджакъ“, признава претѣжното отношение на еленскитѣ чорбаджии къмъ революционната организация и нейнитѣ дейци. Познатъ е факта, споменатъ и отъ тоя авторъ, че враждебното поведение на чорбаджиитѣ въ Елона къмъ революционеритѣ е подигнало буря отъ негодувание у тѣзи последнитѣ, които сж изпратили срещу тѣхъ и една въоръжена чета. Освенъ това, на времето е била твърде позната „Песента на еленскитѣ чорбаджии“, въ която се срещатъ редове като тия:

„Махнете се, идете си
Смутители народни,
Подъ турцитѣ добре сме ний,
Нощемъ да сме свободни“

Стр. 102 и 103.

А г-нъ Юрданъ П. Тодоровъ въ книгата си „Въспоменания по въстанията въ Търновския санджанъ прѣзъ 1876-та година“, Русе, 1897. говорейки за залавянето на горно-орѣховскитѣ бунтовници Иванъ Пачовъ, Семерджиевъ, Георги Измирлиевъ Македончето и др. казва: „Въ кореспонденцията се намѣри още една сатира подъ надсловъ:

„Пѣсень на еленскитѣ чорбаджии.“ Тя гласѣше така:

„Махнете се, идете си,
Смутители народни и пр.“

Тази пѣсень убѣди напълно турцитѣ, че азъ не съмъ помѣсенъ въ тайнитѣ на комитета, а на мене даде възможность по смѣло да защищавамъ бунтовницитѣ

Извѣстно е, че въ главнитѣ заседания на революционния комитетъ въ Г.-Орѣховица много пѣтя е вземалъ участие и Стефанъ Стамболовъ. Тамъ именно е било рѣшено, както вече спомѣнахъ, щото щомъ избухне въстанието въ Г.-Орѣховица и щомъ бунтовницитѣ се съединятъ и съ въстаницитѣ отъ околнитѣ села, най-

напрѣдъ да нападнатъ на Елена и да я изгорятъ, съсипятъ и сграбятъ, защото еленчанитѣ не били патриоти но чорбаджии, и не вземали никакво участие въ бунта. Казватъ, че като искали да пропагандира тази идея, Стамболовъ далъ и помѣнатия иронически надсловъ на пѣсенята.

Стр. 78 и 79.

Отъ цитирания пасажъ на г. Тодоровъ се установява: 1) че той не признава прѣстѣпното отношение на еленскитѣ чорбаджии къмъ революционната организация и нейнитѣ дѣйци, 2) че революционеритѣ не сж извирасали срещу тѣхъ—чорбаджитѣ—въоръжена чега и 3) че прѣзъ врѣмето на революционната дѣйность на Дякона Василъ Левски „Пѣсенята на еленскитѣ чорбаджии“ не е била позната, защото тя, подъ другъ надсловъ е била написана отъ Стефанъ Стамболовъ прѣзъ 1875 година за Старо-Загорското въстание, прѣзъ врѣме на което тя била популярна и много се пѣяла. Тази пѣсень, ако не се дѣжа, е напечатала въ сбирката: „Пѣсни и стихотворения отъ Хр. Бо-

тевъ и С. Стамболовъ кн. I, издадена пръвъ 1875 год. отъ Д. Горовъ въ Търнево.

Г-нъ Теодоровъ, подобно на г-нъ Ст. Заимовъ въ „Миналото“, казва, че въ комитета било рѣшено, както споменалъ, бунтовниците да изгорятъ Елена и пр., а ето какво той е споменалъ на стр. 7: „Цѣлѣта на Горне-Орѣховскитѣ възстаници е била, щомъ дойде опрѣдѣления день и часъ, да избухне възстанието, да се присѣдинятъ съ възстаницитѣ отъ околнитѣ села и най-първо да нападнатъ на гр. Елена, да я изгорятъ и ограбятъ за да се снабдятъ съ пари, защото тогава въ Елена е имало богати хора които несъчувствували на възстаницитѣ и ужъ не били патриоти. А пъкъ на еленскитѣ комити Михалъ Гуневъ, Наумъ Цончовъ и др., които били въ сношение съ главатаритѣ на Г. Орѣховския комитетъ, казвали: „Най-първо ще нападнемъ гр. Елена, за да вземемъ пушкитѣ на войската, що е тамъ.“ Въ Елена тогава имало двѣ роти турски войници, които веднага следъ избухването на възстанието въ

Дрѣновския манастиръ заминали за тамъ, а въ сѣщия день пристигнали 200 души башибозуци отъ Туздука, подъ главатарството на извѣстния Х. Дервишаа отъ Търново.

По въпроса досежно вземане рѣшение отъ революционния комитетъ за изгарянето на гр. Елена и пр. отъ гдѣ е черпилъ свѣдения г. Теодоровъ и отъ гдѣ е черпилъ такива г. Заимовъ, азъ не знаа, не отъ свѣденията, които азъ въ продължение на редъ години съмъ събиралъ отъ видни членове на Търновския, Горне-Орѣховския и Пѣсковския революционни комитети, се установи, че въпроснитѣ комитети подобно рѣшение никога не сж вземали.

За да не бѣда голословенъ по сѣщия въпросъ, ще цитирамъ отъ книгата на П. Тодоровъ „Апостолитѣ на свободата въ Елена, второ издание 1902 следнитѣ редове:

„Слѣдъ всичко това намъ се виждатъ стрѣни следующитѣ редове, които взаимствуваме отъ стр. 22 на „Миналото“ отъ Ст. Заимовъ. Кн. II: „Града Търново, по комитетска

администрация, е слязо пентъръкъмъ когото сж присъединени градищата и седата, които съставляватъ неговото окръжие; Габрово, Тръвна, Лясковецъ, Дръново, Горна и Долна Риховица плюсъ Свищовъ и Руссе; само Елена не бѣше въ числото на участвуващитѣ градове, защото когато Левски и Ангелъ Кънчевъ се явили въ това чорбаджийско градче, не само че имъ отказали въ участие за устроиването на мѣстенъ революционенъ комитетъ, но и ги прѣдали на правителството, за което безъ малко Левски и Кънчевъ щѣли да паднатъ въ ръцетѣ на турската полиция. За тази постѣпка на еленчани, Левски прѣдложилъ въ едно отъ засѣданията на търновския комитетъ, да се изгори Елена съ нейнитѣ нерѣзани турци, но рѣшението на търновския комитетъ си остана само гола дума, защото обстоятелствата се сложили доста неприятно, въобще, за тайното политическо дѣло, понеже Ангелъ Кънчевъ се самоуби въ Русе 1872 г. 5 мартъ.“

„Ние не знаемъ, отъ гдѣ г. Ст. За-

имовъ, продължава автора, е черпилъ свѣденіята си за прѣбиваването на апостолитѣ въ Елена и е написалъ горнитѣ редове, но съ положителностъ утвърждаваме: 1) Че Еленчани не сж прѣдавали Левски и Кънчевъ на правителството. Дѣйствително, тѣ сж викани въ конака, сжщата вечеръ, когато сж пристигнали въ Елена; но това е направено, не вслѣствие на нѣкакво прѣдателство, защото тогача никой не е зналъ, че Левски и Кънчевъ сж пристигнали и слѣдователно никой не е можелъ да ги прѣдаде, но отъ една страна да се удовлетвори любопитството на нѣкои чорбаджии да видятъ кои сж тѣзи търговци и съ каква търговия се занимаватъ, а отъ друга — мюсюрина да изпълни прѣдписанието на търновския папша, да имъ прѣгледа пѣтнитѣ тескерета и 2) че Левски и Кънчевъ сж останали много доволни отъ прѣбиваването си въ Елена, а слѣдователно Левски не е прѣдлагалъ на търновския комитетъ да рѣшава изгарянето на Елена съ нейнитѣ нерѣзани турци.

Ние се заинтересувахме да узна-

емъ дали дѣйствително търновския революционенъ комитетъ е взѣмалъ нѣкакво рѣшение относително еленчани и за тази цѣль се обърнахме къмъ бившия му прѣседателъ Стефанъ Н. Стамболовъ и членовѣтъ му Христо Ивановъ, Христо Бунето и др., които ни казаха, че никога търновския комитетъ, по предложението на Левски или на другия, не е рѣшавалъ да се изгори Елена.“ Стр. 80-82

Независимо отъ казаното до тукъ, за да се види, че Левски и Кънчевъ сѣ останали до оного отъ прѣбиваването си въ Елена, ще цитирамъ отъ статията на Г. Цаневъ: „Отецъ Матей, Бачо Киро и даскалъ Василь Недѣлчевъ“, гл. списание „Родна мисль“, год. III стр. 295, слѣднитѣ редове: „Въ сношното комитетско събрание у Христо Ивановъ Книговѣзца (въ Търново) се направи схщното, като това въ Лѣсковецъ, а, може би, и въ Горна Орѣховица. На конецъ Левски и Кънчевъ изказаха своего голѣмо задоволство отъ послѣдната си обикодка*)

*) Презъ 1871 година.

въ Сливенъ, Когелъ, Жеравна и Елена и отъ дѣйността на Лѣсковския, Горно-Орѣховския и Търновския комитети“.

П. С. Кършовски.

Митрополитъ Иларионъ Макариополски въ гр. Елена.

Слѣдъ тържественото провъзгласяване независимостта на Българската църква, пристъпи се къмъ избирание митрополити за вдовствующитѣ епархii и къмъ уреждане на самата църква.

На 25 май 1875 година за митрополитъ на вдовствующата В. Търновска епархия отъ кандидатитѣ: прѣосвещеницитѣ Иларионъ Макариополски, Иларионъ Ломчански и Доситей Софийски, прѣложени по рѣшението на Св. Синодъ, отъ Негово Блаженство Екзарха, чрезъ хвърляне каноническо жребие, бѣ избранъ и провъзгласенъ прѣосвещенія Иларионъ Макариополски.

Слѣдъ редица спънки и силѣтни най-послѣ, на 8 септемврий 1872 год.

високопръвосвещения Иларионъ на пустна Цариградъ и тръгна, прѣзъ Варна, за новото си седалище В. Търново. На 13 с. м. тържествено посрѣщнатъ отъ народа, за който той толкова страда, благополучно пристигна въ старопрѣстолия градъ В. Търново, който, отъ падането на България поцъ турското робство, не бѣ виждалъ такова народно, чисто българско, тържество.

Слѣдъ като обиколи всички български градове и по-големи села въ епархията си, високопръвосвещения Иларионъ за великденъ на 1873 година, слѣдъ 17-годишно отсъствие, се завърна въ родния си градъ Елена, за да прѣкара празниците и да си поотпочине и поотдѣхне между роднините и съгражданите си, отъ трудове, борби и страдания.

Богослужението въ скбота срещу Възкресение Христово при църквата „Успѣние Прѣсветия Богородици“ не се започваше. Митрополитътъ влѣзе въ олтара и запита свещеницитъ защо не започвагъ.

—Защото чорбаджиятъ му отго-

вори единъ отъ свещеницитъ, не сх още дошли!

Дѣло Иларионъ нервно махналъ съ ръка къмъ събралите се християни и казалъ:

—Това волове ли сх или народъ? Ако ти си поцъ, азъ пъкъ владика, ето, на този народъ сме, а не на чорбаджиятъ. Обличайте се, че — знаете ли?...

Слѣдъ тази заповѣдь богослужението, разбира се, се започнало безъ чорбаджиятъ и това направило отрядно впечатление на народа, защото мнозинството отъ него е мислило, че владиката ще да прилича на братята си хаджи Христо и Михалъ.

Въ връме на богослужението известния учител г. Стоянъ П. Андр. Робовски държалъ една речъ, която написана отъ него, свършено случайно, при преглеждане архивата му, намѣрихъ, и която буквално прѣдавамъ:

„Ваше В. Преосвещенство!

Три тържества и три радости ния са сливагъ, истичатъ въ днешния
5.

день: празника на светлото Христово Въскресеніе; — лицевиданіето на народниа ни духовно-черковенъ избавителъ отъ фанаріотитѣ; и идваніето въ Елена на Христовіа угодникъ нашіа Митрополитъ Иларіонъ.

Всѣко отъ тѣзи тържества има свой особенъ предметъ на прославленіето; но въвъ сѣки предметъ е билъ единъ върховенъ дѣйствителъ — Господъ. Той освѣти и прослави този день съ своето Въскресеніе изъ гроба; Той изпѣли Ваше В. Преосвещенство съ туй духовно даруваніе и санъ, за което Ви ублажаваме и уважаваме. Той Ви подбуди и благослови пятя Ви, да посѣтите милото си многожелаемо Отечество — Елена, и привѣтствува ми отъ сичкото си сърдце, както децата — чадолюбивіа си баща и Ви желаемъ пълно здравіе и дълги дни. Богъ е единичкіа изворъ на настоящата радостъ, и аз туй, само къмто него да обръщаме нашитѣ сърдца.

Святата Божія Черкова, като се облече съ таквази тройна радостъ днесъ възнася своя тържествующъ

гласъ въ псалми и пѣсни, явива весело лице и на сичкитѣ си чада съ духовенъ въсторгъ пѣе: „Весели ся новій Израилу, приде твой свѣтъ и слава Господня на тебе възсіа“. Ние тържествуваме нинѣ прославленіето на своя благодѣтель, избавителъ и Спасителъ отъ дяволскитѣ ржѣ не празнуваме деня въ който Спасителя, като побѣди сичкитѣ си врагове преславно са възцари въ нашитѣ сърдца, и като огрѣ насъ съ намърцающіа свѣтъ на вѣчната истина привърза нашіа духъ къмъ себе си, съ най-яката възрадка на синонното усърдіе, — и го напомнима съ думитѣ: **Христосъ Въскресе!**

Ние тържествуваме днесъ въ лицезреніето на Ваше В. Преосвещенство. прославленіето на своя втори избавителъ отъ **Фенерското иго**; Прославляваме Бога, който Ви самъ прослави споредъ Прославлющія мя прославлю и испълни Ваше В. Преосвещенство, народниа ни духовенъ воинъ, съ духовни дарованія и планове; и съ тѣхъ Ви препаса, като съ шлемъ, срѣщу 12 годишнитѣ борби и козни на фе-

нерцитѣ, видимитѣ наши врагове! Бранихте са и бранихте ни, бранете ни и сега и ще ни браните и за напредъ пакъ, съ щита на вѣрата, съ непоколебимага надѣжда, и съ милостѣта Султанова, отъ вражескитѣ стрели фенерски, които каго градъ детѣха върху Ви, даже и изгнанія видѣхте 3 пкти. Но Вие съ ножа на Божитѣ думи нанесохте силенъ ударъ на фенерцитѣ, и посѣкохте Фенеръ, който предъ Ваше В. Преосвѣщенство потрепера и падна. Вамъ пр., думамъ: Вие избавихте Българскія ни милъ народъ отъ фенерскитѣ рѣдѣ и ни снабдихте съ самостоятелна Българ. Черкова, за което Ви благодаря сичкія ни народъ отъ сърдце и душа.

Ние като са радвами на идването Ви, въ отечеството си Елена, туй немойми Ви го изрече: споредъ както дума Ап. Павелъ, **ако да имаме 10 уста и 10 язици, и затуй крайно Ви благодаримъ.**

Впрочемъ И. Христосъ, каго победи вече враговетѣ си, наслаждава са съ плодовѣтъ на победитѣ си въ

небесата, а Ваше В. Преосвѣщенство, като победиха нашитѣ врагоче фанатїотитѣ и като ги изгонихте отъ Българія и Султановата къмъ насъ милостъ; наслаждавайте се съ пробѣдитѣ си на земята, като обхождате епархїята си, като **Пастиръ Добри душу** свою полагаеъ за овци. Вие бѣхте, сте и ще прѣбждите добръ воинъ на небеснїя царь вѣренъ поданикъ на земнїя ни царь Султана, а духовенъ герой и управитель на българската ни черкова и на Христовото стадо добръ пастиръ, комуто „Архіерей Архіерействующимъ“, душа невидима днесъ: Побеждающемъ домъ свѣти со мною на престолѣ моемъ ясоже и азъ и сѣдохъ съ отцемъ моимъ на престолѣ. И тѣй да прѣбждва на Ваше В. Преосвѣщенство, памятя съ похвалямъ всегда, нине и присно и во вѣки вѣковъ аминъ.“

Кратко прѣбиваване въ гр. Елена на Високопрѣсвещения Иларїонъ не остана безъ полза. Възползуванъ отъ това прѣбиваване, той събра поцървитѣ си съграждани и имъ въздействува да си построятъ ново и

годѣмо училище, отъ каквото много отдавна гр. Елена чувствуваше голѣма и вопиюща нужда.

Следъ празниците Митрополита посети вѣкои отъ по-годѣмитѣ села на Еленската околия и се завърна въ гр. В.-Търново.

П. С. Кършовски.

Търново и Иларионъ Макариополски.

Въ края на миналата година по инициативата на Еленчани въ ст. София и въ гр. Елена се основа комитетъ Иларионъ Макариополски, който си е турилъ за цѣль: 1) По случай 50 годишнината отъ смъртта на великия български иерархъ и борецъ за народни права Иларионъ Стояновъ Михайловски и Митрополитъ Търновски да издигне паметници въ родния му градъ Елена и въ столицата София, 2) да издаде въ негова паметъ сборникъ отъ изложения за живота, дѣйността, негово врѣме, родния му край и пр. и 3) съ общото съдѣйствиe на всички държавни, общест-

вени и културни учреждения въ Царството да устрои най-блѣскаво, честуване паметта на покойния митрополитъ въ деня на смъртта му—16 юний 1935 година.

По този случай г. А. Н. Жековъ подъ горното заглавие е написалъ и помѣстилъ въ Търновския в. „Свободна Родина“, брой 4, една хубава статийка, въ която между другото посочва една несъобразностъ въ приготовленията за тържественото честуване и увѣковѣчаване паметта на приснопаметния Търновски Митрополитъ Иларионъ Макариополски, несъобразностъ, която съ врѣме трѣбва да се отстрани, за да не би единъ день историята да ни обвини въ неврѣжество, нетактичностъ и лошо използване историческитѣ събития.“

Да се издаде биографията на покойния и сборникъ въ негова честъ, продължава г. Жековъ, да се издигне паметникъ, да се построи въ гр. Елена, родния му градъ, училище, което да носи неговото име, всичко това е добре. Но ние недоумѣваме, какви исторически съображения налагатъ

да се направи наметникъ въ София.“

Недоумѣваме и ние за причинитѣ, мотивитѣ и съображенията, които сж продиктували на комитета да рѣши паметника да се издигне въ София, а не въ гр. В. Търново, защото, колкото и да се прѣлистватъ страницитѣ на новата ни история за духовното ни възраждане и политическото ни освобождение, такива нѣма да се намѣрятъ, както нѣма да се намѣри Митрополитъ Иларионъ Макариополски въ своята дейностъ и борба да е ималъ нѣщо общо съ София, или пъкъ да е ходилъ въ нея.

Великия дѣецъ Иларионъ се е училъ въ Елена, Търново, Хилендарския манастиръ, Карей, Островъ Андросъ, Атина и Куру-Чешме-Цариградъ. Тамъ той продължи започнатата отъ по-рано смѣла и енергична борба противъ фанариотското гръцко духовенство за свободна и независима църква и въ тази си борба той постоянно е билъ подкрѣпенъ отъ Търново, дѣто борбата бѣ започнала още въ края на 1855 година. Слѣдъ провъзгласяването на независимостта

на българската църква, учредяването на българската екзархия и закрѣпяването ѝ, Иларионъ Макариополски бѣ избранъ за Търновски Митрополитъ и той прѣзъ септемврий 1872 година пристигна въ Старо престолния градъ Велико Търново, тържествено посрѣтнатъ отъ цѣлото си паство. Тукъ той продължи да служи на народа и на църквата, положи основитѣ на самоуправлението на епархията си, обходи я, откри много училища и Петропавловската Духовна Семинария, извърши дѣла, които го обезсмъртватъ и неразривно свързватъ съ Велико Търново.

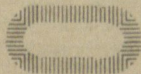
Съгласенъ напълно съ г. Жековъ, че Високопрѣосвещенния Митрополитъ Иларионъ Макариополски извърши великото дѣло на нашето духовно възраждане, започнато въ Търново и Цариградъ и свърши своя земенъ пѣть като В. Търновски Митрополитъ и че въ Търновско споминитѣ за него сж най-силни и трайни, слѣдователно паметникъ нему трѣбва тамъ да бѣде издигнатъ и това дик-

туватъ редъ исторически, културни и национални основания.

Истина е, че заслугитѣ на приснопаметния Митрополитъ Иларионъ Макариополски къмъ народътъ и църквата ни сж толкова голѣми, щото за увѣковчаване паметта му заслужава издигането на паметници не само въ Елена, Търново, но въ всички градове въ Царството, дори и въ всички села, но истина е тъй сжщо, че иай-първо такива паметници трѣбва да се издигнатъ въ родния му градъ Елена и въ прѣстоленния градъ на Епархията му В.Търново.

Слѣдъ всичко казано, надѣя се, че комитетъ Иларионъ Макариополски, въ най-скоро врѣме, ще корегира рѣшението си да се въздигнатъ паметници въ Елена, Търново, София и т. н.

Това е справедливо и то трѣбва да стане.

П. С. Кършовски.

Нѣколко думи за бунтовника Тодоръ С. Кирковъ.

Приносъ къмъ биографията му.

Храбрый, енергичный и неустрашимый борецъ за свободата на многострадалното ни отечество Тодоръ С. Кирковъ отъ гр. Ловечъ, за геройството и възстаническата дѣйность на когото не малко е писано въ разни записки, списания и вѣстници, а най-много въ книгата на професора д-ръ П. Ив. Стояновъ, „Градътъ Ловечъ“, издадена прѣвъ 1901 год., както се знае, е заловенъ въ м. Драгановци, Еленско, и прѣдаденъ на варварската турска власть. За това мръсно, подло и отвратително прѣдательство, сжщия авторъ г. д-ръ Стояновъ, макаръ и подробно да говори въ статията си: „Нждѣ и отъ кого е билъ прѣдаденъ поборника Тодоръ С. Кирковъ“ помѣстена въ редактираното отъ менъ илюстрирано домашно списание „Българина“, година V (1902), книжка 1-3, стр. 41—47, неможалъ да узнае дѣньтъ, въ който оня изродъ, оня де-

монъ въ човѣшки образъ, она Юда Искаротски, извършилъ това отвратително и подло прѣдательство, което хвърля черни петна върху иначе тъй свѣтлитъ страници на новата ни история, както и не е можалъ да чуе и запише пѣсенъта, която цигуларитъ пѣять за „Повчалията Тодоръ — комитата.“

Случаятъ ми спомогна да попълня тази празнота. Прѣглеждайки по случай събирането материалъ за „Историята на гр. Елена и на въстанията въ Търновския санджакъ“ архивага на извѣстнитъ учители Попъ Андрей П. Дойновъ и синътъ му Стоянъ П. Анд. Робовски и тази на дѣдо Попъ Христо Ив. Кършовъ и синътъ му — покойния ми баща, Сава П. Хр. Кършовски, намѣрихъ случайно запазени:

а) въ първата архива двѣ бѣлжъки, написани по случай прѣдаването на Киркова, отъ покойния учител Стоянъ П. А. Робовски, които буквално цитирамъ:

„1876. Когато, подиръ бурнитъ времена на скакалицѣтъ, бѣше поутихнало Еленското окръжие — презъ юния

въ вторникъ 8 день на Драгановци или на Духлювци 1) уловихъ, нашиятъ бѣл. отъ колибитъ, единъ българинъ отъ въстаницитъ безъ запитие и го вързали, и докарахъ го до Хжнювци, и запитието Еленско, турчуля, го среща, и налага го по гърба съ динчика на пушката, и по 2 часа дене доде на Елена, и го правихъ испитъ, и казавъ, че билъ отъ Ловичъ или Севлиево. 2) и го затворихъ; и Драганица му купи за 20 пари сиряне, за да яде, — той билъ излезалъ за хлѣбъ на Драг. защото 6 дни само коприва ялъ въ планината, ягоди и гжби. У севлиевчанина 3) намѣрили Драгановчанитъ 100 огана за левоверери, и 1 леворверъ, една пушка.“

„1876 г. 8 юни. Другия ходилъ за хлѣбъ на Плаковъ рѣкъ, дали му и си заминалъ. 4) Да живѣять плаковчанитъ. — Той билъ съ сабя, пушката му съ 6 огъне, и 2 револвера, и на 3 того, проводи Еленското правителство 2-ма запитие да го гонять, тѣ трѣгнѣхъ въ вторникъ на 8 юние, по 3 часа дене.“

„Тѣя двамата мъченици съ Попъ

Харитона—които отъ капинското устие, (съ 5-ма души доиде отъ Влашко, 1 севлиево, 2 македонци, и 1 п. хар. и други безименни) трагнаха и са сбрали съ 500 и отишли у Дрен. манастиръ—тамъ ги би 9 дена Риза паша 5) съ топови.—отъ гдето Богъ ги избави съ сиѣтъ и ниединъ не паднахъ отъ тѣхъ — споредъ казването на севлиевоцето 6) уловено на Ел. колиби Драгановци.“

б). Въ втората — намѣрихъ една пѣсень слушана отъ Ефтимъ Пѣевъ отъ м. Тоцуви, Буйновска община, Еленска околия, записана отъ покойния ми баща Сава П. Хр. Кършовски, които също буквално цитирамъ:

*

„Тодоръ дружина думаше:
Дружина чѣрна зговоряж,
Като ядете и пиете,
Пада ли ви на сърце,
На васъ и на конѣе ви;
Мене ми хеле не пада,
На мене и на конѣе ми.

*

Ази ще майно да яотида,
На горѣ кждѣ Балкана,

Да чуя какво приказватъ
Българи и комититѣ.
Отъ кѣмто турци ли сѣ,
Или отъ кѣмто комити.
Мама Тодору думаше:
Не ходи синко Тодоре.
Че ще те хванатъ и убиятъ.
Тодоръ мама си непослуша,
Ами яотида на горѣ,
На горѣ кѣмто Балкана.
Въ махала Драгановци,
У Петка Милинката,*)
Петко си Тодора издаде.
У него сѣ го хванали,
Хванали йощъ върали
И въ Елена откарали.
Въ Търново сѣдили,
Сѣдили йощъ осѣдили
И въ Ловичъ обесили.“

Нашиятъ герой Тодоръ С. Кирковъ, слѣдъ нѣколко дневно скитане по Балкана, съ другаря си, съ кого-то, слѣдъ разбиването на Дръновския манастиръ отъ пълчищата на Фазлъ

*) Прѣдателя на Тодоръ С. Кирковъ се нарича Петко Добревъ Милинката.

паша, се спасили, въ вторникъ на 8 юний 1876 година се развѣлиши да по-дирятъ храна отъ близкитѣ махали: единиятъ, името на когото, за годѣмо съжаление, не можахъ да узная, оти-шелъ въ с Илаковъ рѣтъ, дѣто доб-родушнитѣ селини братскиго приели, нагостили, дали му хлѣбъ и благопо-лучно го изпратили — въ Балкана, а другия — Кирковъ отишелъ въ м Дра-гановци, дѣто билъ хванатъ, вързанъ и прѣдаденъ на желатитѣ турци.

Когато докарали Киркова въ Еле-на, споредъ Захари Стояновъ — гл. **Записникъ му**, томъ III, стр. 169 — на ко-гото самъ Кирковъ, въ присѣтствие-то на Стефанъ Пешевъ и Йонко Ка-рагьзововъ, му казалъ на 23 юний 1876 година въ Севлиевския затворъ, дѣто случайно се срѣцнали, че единъ чорбаджия го заплуль и пр.; а кога-то българитѣ, които го карали, запи-тали прѣдъ конака мюдюрина, какво да го правятъ, той прѣврительно ги изгледалъ и имъ казалъ: „Ежте му главата.“ Този отговоръ поразилъ из-родитѣ българци, които навѣрно сж очаквали едно „машала“, сконфузени,

посрамени и убити духомъ си отиш-ли въ махалата Драгановци, дѣто горко съжالياвали за извършеното прѣдательство, за което жестоко били порицани отъ околнитѣ си съселяни и отъ доблестнитѣ илаковрѣтчани.

Прѣдателятъ Петко Добревъ Ми-линката не остана ненаказанъ отъ провидението. Кѣщата му, въ която залови и прѣдаде Кирковъ, слѣдъ ед-на година съвсемъ запустѣла. Цѣлото домочадие измрѣло, умрѣлъ въ сж-щата година нѣкъждѣ изъ Тракия и прѣдателя, а кѣщата му запустѣла и скоро се срутила.

По случай днешния фаталенъ день. день въ който тъкмо прѣди 48 годи-ни на площада въ гр. Ловечъ овисна на даражата незабравимия и жизне-радостния борець Тодоръ С. Кирковъ, нашето дълбоко грьзрение къмъ прѣ-дателя и вѣчна паметъ на мъченика Кирковъ!

гр. Елена, Енъовденъ 1924.

1) Прѣдательството е извършено въ Драгановци.

Д. Т. СТРАШИМИРОВЪ ЗА ГР. ЕЛЕНА.

Уважаемиятъ г. Страшимировъ въ книгата си: **История на априлското въстание**, томъ II, издаде ѝа въ гр. Пловдивъ, прѣзъ 1907 г., на стр. 29 и 30 досежно за гр. Елена пише слѣдното:

„Имамѣ свѣданія, че дори и въ чорбаджийска Елена било свито бунтовническо гнѣздо, макаръ само отъ нѣколко бѣд ни хора. За това е споменалъ и г. Ю. П. Тодоровъ, като Еленчаничъ⁶⁾. Той дава имената на слѣднитѣ лица: Наумъ Цончевъ, Мих. Гуневъ, Стоянъ Мартиновъ, Ат. Кочановъ, Ник. Милановъ и Ив. Чавдаровъ.

6) „Възпоменания и пр.“ 47.

При моята обиколка, азъ можахъ да видя въ Елена само Наумъ Цончевъ бѣденъ кафеджия и днесъ. Той казва, че П. Арnaudовъ отъ Г.—Орѣхавица и Маринъ Станчевъ отъ Лѣсковецъ идвали тукъ отъ поранни години и въ видъ на честни търговци, орѣли на бунтовната почва. Имало тъкмежъ още по Сторо-Загорската работа. Послѣдната пролѣтъ отишли въ Г.—Орѣхавица. Стоянъ Мартиновъ, Димо Н. Журовъ и той — навѣрно, като сж били прѣдварително поканени. Тамъ Измирлиевъ и Пановъ (Семерджиевъ) ги клѣли тържествено за ново дѣло. Когато се върнали въ своя градецъ, рабзира се, трѣбвало да погледнатъ за съчувственици, а таки-

ва станали скоро: Ат. Коча овъ Мих. Гуневъ, П. Горбановъ — всички 20 — 30 души. Планътъ билъ, хората отъ Г.—Орѣховица и Лѣсковецъ да прѣскачатъ тукъ и съединени съ Елеци, да нападнатъ склада на войсковото отдѣление, което се маяло по онуй врѣме въ Елена, и, като се въоражатъ по тоя начинъ, да хванатъ балкана, който е подъ носа на еленци.

Умѣстно е, струва ни се, да прибавимъ, че тъмната слава на Елена, като чорбаджийски Ерусалимъ на България, е всѣкой случай една легенда. Елена бѣше едно отъ най-буднитѣ мѣста въ България. Още въ началото на XIX вѣкъ еленци не спѣха, и тѣхното име се чуе по гръцката „Завѣра“.

И въ по-сетнешни врѣмена революционери не липсватъ отъ Елена. Панайотъ споменува за Ив. Кършовски, еленчанинъ, който въ 1864 г. иска да мине съ него отъ Сърбия за въ балкана ¹⁾. Самъ тоя Ив. П. Хр. Кършовски послѣ бѣше въ четата на Хаджи Димитра, заедно съ Михалъ Юрдановъ, сѣщо еленчанинъ. Другъ единъ Кършовски, братъ на първия, бѣше въ Ботевата чета. А попъ Сава Катрафиловъ, както е извѣстно, бѣше дѣсна рѣжа на Ботева. Юрданъ П. Николовъ Костовъ, еленчанинъ, е билъ като учителъ, единъ отъ стълбоветъ на рев. комитетъ въ Дръново, ако може въобще да приемемъ, че въ туй, сѣщо

1) „Плутување“, 57.

чорбаджийско и глухо инакъ, за умственъ подемъ село е съществувало бунтовно начинание 2).

* * *

Цитирайки горния пасажъ, за възстановяване на истината умѣстно е, мисля, да направя слѣднитѣ поправки и допълнения:

1. Въ Елена бунтовническо гнѣздо е било свито и прѣди 1876 година.

2) Дѣйствително, че тъмната слава на Елена, като чорбаджийски Ерусалимъ на България, е всѣкой случай, една легенда, защото градеца Елена, въ тъмната епоха на двойното роб-

2) За комитетъ или иѣщо подобно въ Дръново Ср. бр. Гжбенски, 132.

во: политическо подѣ турцитѣ и духовно подѣ гърцитѣ, е далѣ многобройни учители и свещеници, разпрѣснати изѣ разнитѣ кжгове на бившата турска империя, за свѣстяване и пробуждането на сънародницитѣ си, плеапа смѣли и самоотвержени борци — революционери, почти въ всички възстания и чети, организирани за освобождаване то на татковината отѣ политическото турско робство и много дѣйци-еволюционери по възраждането и освобождението ни отѣ грѣцкото духовно робство.

3. Еленчаии сж били будни и въ завѣрата отѣ 1821 г. въ която сж взели участие видни еленчани.

4. Ив. П. Хр. Кършовски не

е билъ въ четата на Х. Димитра прѣзь 1868. Той съ брата си Кръстю—Кънчо П. Хр. Кършовски, Хр. Х. Юр. Браделъ е билъ въ четата на Панайотъ Ив. Хитовъ, като гл. писаръ и съвѣтникъ, прѣзь 1867*)

Сжщиятъ е участвувалъ: 1) въ дѣдовото Николово възстание прѣзь 1856 г. 2) въ I-та българска легия въ Бѣлградъ прѣзь 1862 г., 3) въ II-та българска легия въ Бѣлградъ прѣзь 1867/68 година и 4) въ българското опълчение прѣзь 1877-78 г.

5. Ив. П. Хр. Кършовски е

* Гл. Моето пътувание по Стара-Планина отъ П. Хитовъ. Букурещъ 1872. Стр. 56, 57, 74, 90, 153. 154 — 159 и запазенія у менъ ржкописъ: Живописаніе изъ Панайотъ Хитовъ Сливница, изписанъ отъ П. Ив. Берковски въ Бѣлградъ прѣзь 1869 Стр. 50, 79 и 92.

билъ и учителъ въ Елхово. Хаджожоу Пазарджикъ, дето прѣзь 1859 г. е изхвърлилъ гръцкитѣ книги отъ чърквата и училище о, Черна вода, Гюргево и Плоещъ. Сжщия е редакторалъ и резолюционнитѣ вѣстници: „Дунавска Зора“ и „Vulturul“ и „Independenta Nationala“.

6. Михайлъ Юрдановъ е билъ въ четата на Х. Димитъръ и Стефанъ Караджа, прѣзь 1868 г.

7. Въ четата на Хр. Ботйовъ прѣзь 1876 съ извѣстния попъ Сава Каграфиловъ е билъ Юрданъ П. Хр. Кършовски*).

8. Въ Елѣна сж идвали и революционеритѣ: Г. С. Раковски, Отецъ Матей Преображенски—

* Гл. Дневника на Юр. П. Хр. Кършовски и Априлското възстание отъ Страшимировъ. Т. III Стр. 235.

Миткалото, Василъ Левски, Ангелъ Кънчевъ, Ат. Узуновъ, Стефанъ Стамболовъ, Маринъ Станчевъ. Маринъ Цонзоровъ и др. обаче никой отъ тяхъ не е прѣдаванъ на турската власть, нито пъкъ прѣследванъ отъ нѣкого.

9. Юр. П. Н. Костовъ е започналъ революционната си дѣйностъ прѣзъ 1871 година.

10. Смѣлия и самоотверженъ революционеръ, извѣстния еленчанинъ попъ Сава Г. Катрафиловъ, падна геройски съ Хр. Боставъ прѣзъ 1867 г. пронизанъ отъ вражеския куршумъ въ Искърския проломъ.

Гр. Елена, 8 септемврий 1925.

П. С. Кършовски.

— о —

ЕДНА 80 ГОДИШНИНА.

ДРѢНОВО.

Идната 1927 година се навършватъ 50 години отъ първия випускъ на тогавашното класно училище, сегашна непълна смѣсена гимназия. 50 годишнината на учебно заведение въ България, открито още въ турското робство, когато въ много малко градове имаше открити такива класни училища, е една бѣлжигата дѣта въ живота дори на градъ, а още повече за единъ малък градъ. Дрѣновчани още отъ сега се готвятъ да почетатъ съ подобавашо тържество тази 50 годишнина. За цѣлѣта е съставенъ единъ комитетъ отъ 14 души съ съдѣйствието на гр. община. Комитетътъ е рѣшилъ да се не ограничи само съ баналнитъ за такива случаи тържества, а

е рѣшилъ да издаде единъ юниенъ сборникъ, въ който да се опише Дръново въ историческо, географическо, просвѣтно, политично и т. н. отношения. Въ списването на сборника ще бждатъ поканени да взематъ участие покрай пишешитѣ и учени братя отъ Дръново и други наши видни учени: историци, географи и др.

Съ 50 годишния юбилей на нашето училище ще се отпразднува и 60 годишния юбилей на читалището—библиотеката „Развитие“, на новото здание на което се положи основния камъкъ на 24 май т. г. Така здание ще служи и за театъръ.

За тази инициатива дръновската интелигенция заслужава висока похвала.

Искрата на просвѣтата, изгаснала прѣзъ тъмната епоха на

двойното робство: политическо подъ турцитѣ и духовно подъ гърцитѣ, въ много села, паланки и градове въ татковината ни, въ нашия градецъ отъ незапомнено време тя е блѣсвала и озарявала всички онѣзи, които сѣ дирили свѣтлината, просвѣта и култура. Училището подъ разни форми и имена: попско, калугерско—монастирско, метохско, килийно и пр. е съществувало. То дори прѣзъ първата четвъртина на XIX вѣкъ е било „добропорядочно“. За това ни свидѣтелствува покойния г. Константинъ Г. Фонтиневъ, който въ географията си „Общее землеописание“ печатана въ Смирна прѣзъ 1833 г. на стр. 7 буквално пише „Велико село Елена съ двѣ

церкови и славянобългарско добропорядочно училище“.

Независимо отъ „добропорядочното“ първоначално училище, отъ 1 септември 1844 г. известния учител — граматикъ Ив. Н. Момчиловъ е открилъ класно такова, което отъ 1 септември 1846 г. е станало три класно — прогим. азия. Това училище, впоследствие добръ уредено, е привлѣкло ученици отъ разнитѣ краища на тогавашната турска империя, станало е разсадникъ на просвѣтата въ родината и справедливо е наречено отъ нашия виденъ общественикъ — държавникъ, поетъ и писателъ дѣдо Петко Р. Славейковъ „даскало ливница“. Въ него сж се учили виднитѣ по късно: държавници, учите-

ли, писатели, поети и пр. П. Р. Славейковъ, Драганъ Цанковъ, Д-ръ Ионъ Касабовъ, Добри П. Войниковъ, Добри П. Чинтуловъ, П. В. Оджаковъ, Н. Д. Козловъ и др. То съществува и до день днешенъ.

И ако дръ овската интелигенция, подпомогната отъ гр. община и училищното настоятелство, е взело инициативата за отпразднуване 50 годишнината отъ първия випускъ на тогавашното класно училище и 60 годишнината на читалището си и за ълбата е учреденъ комитетъ, който ще издаде и единъ юбилеенъ сборникъ, въ който ще се опише Дръново въ историческо, географическо, просвѣтно, политическо и пр. отншение, питаме: какво е на-

правила Еленската интеллигенция, гр. овщина, учил. настоятелство, управата на училището, учителството и културните дружества за отпразднуване въ началото на септемврий т. г. поне 80 годишнината отъ основава ето на трикласно училище—прогимназия въ града а ни и ако нищо не е направила; както до сега, за отпразднуване 25 и 50 годишнината а, мисли ли да направи нищо за това отпразднуване и за овъковѣчава ето му?

П. С. Кършовски.

СТОЯНЪ п. А. РОБВОСКИ
(Една 50 годишнина.)

Между учителитъ и общественицитъ, съли просвѣта и

будили народното съзнание, прѣвъ робската епоха въ втората половина на XIX-тия вѣкъ, които доблѣстно, самоотвържено и д. бросѣхъстно сж изиглали учил. ния и обществения си д. мѣ. видно мѣсто заема и **Стоянъ п. Андр. Робовски**, синъ на извѣстния народенъ будителъ, неустрашимъ борецъ за църковни правдини, противъ неспасното църк. духовно робство и смѣ. ѣ защитникъ на неоправданитъ и беззащитни сънародници, поаъ Андрея и. Д. Робовски.

Роденъ въ прѣдецътъ ни, не-

известно въ кой день и мѣсецъ, на 1831 година, звършаль подъ ръководството на бѣща си, тогавашното „добропорядочно“ класно училище и, за да бѣде полезенъ на народѣтъ ни, на 18 годишната си възраст станаль учителъ.

Съ чувство на безразлична обичъ къмъ народната прѣсвѣта, въпрѣки неблизирѣтно стеклитъ се по онова врѣме въ Турция събития, които не сѣ давали никаква сигурностъ, нито за културно-просвѣтна работа, нито за сигуренъ животъ на тогавашнитъ ратници въ полето и просвѣтата, жиз-

нерадостния Рабовски, не само учителствуваль 22 години; двѣ учебни 1852|53 и 1855|56 години въ с. Бебрево; двѣ—1853—1855—въ Ерица; 16—1857—1859, 1861—1873 и 1874—1877—въ Елена; една—1860|61—въ Лѣсковецъ и една—1873|74—въ Разградъ, но успѣлъ да издаде нѣколко книжки, да обнародва много народни пѣсни, да напише и публикува редица статии и дописки въ разни вѣстници и списания и да вземе участие въ борбитъ на народѣтъ ни за духовното и политическото му възраждане и освобождение.

ПРОВЕРЕНА

1954 г.

100

ПРОВЕРЕНА

1954 г.

Рази си дълголетие той за
своята възраст името си съ учеб-
но-просветното, книжествено и
революционно-освободителното
дѣло на градъта и родината ни.

Следъ освобождението ни
Робовски, заболя отъ тифусъ и
на 417-ми 1878 година почи-
на въ родния си градъ Елена.

Въ неговата памет, по случай
50 години отъ смъртта му, на
20 т. м. ще се отслужи отъ
признателното поколение па-
нахида.

гр. Елена, 9 май 1928 г.

П. С. Кършовски.

